

AQLI ZAIF BOLALARGA MATEMATIKANI O'QITISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Alibekova Dilafrō'z Muratbayevna

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qanliko'1 tumani 5-sonli umumiy o'rta ta'lim
maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada ta'lim jarayonida innovatsion va ilg'or xorijiy tajribalarni qo'llashning yutuq va kamchiliklari intellektual nuqsonli bolalarni o'qitish jarayoni va xususan, boshlang'ich matematik tushunchalarni shakllantirish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarini qullashning yutuq va kamchiliklari tahlil qilinib, ta'lim tizimida pedagogik texnologiyalarni qo'llash samaradorligini oshirish maqsadida takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, aqli zaif bolalarga matematikani o'rgatish.

Bolalarning boshlang'ich matematik tushunchalarini shakllantirishda individual va differentsial yondashuv zarurati ularning psixofizik rivojlanishidagi buzilishlar xilma-xil ko'rinishda bo'lishiga bog'liq. Markaziy asab tizimining organik yoki funktsional patologiyasi fonida, qoida tariqasida, ular yuqori asab faoliyatining buzilishi bilan birga keladi va turli xil darajadagi og'irliklarga ega doimiy yoki vaqtinchalik xilma - xil bilim muammolarida o'zini namoyon qiladi [1]. Intellektual rivojlanmagan o'quvchilar uchun matematik materialni o'rganish katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, ularning sabablari birinchi navbatda aqliy zaif maktab o'quvchilarining bilim va hissiy-irodaviy sohasi rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari bilan izohlanadi.

Aqli zaif bolalarning xususiyatlarini o'rganish sohasidagi mutaxassislar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra siz ularga xos bo'lgan quyidagi belgilarga e'tibor qaratishingiz kerak:

- barcha neyropsixik funksiyalarning rivojlanmaganligi bilan, asosan, mavhum fikrlash shakllarining doimiy ravishda ishlamay qolishi;

- intellektual nuqsonni nutq, idrok, xotira, diqqat va xatti-harakatlarning o'zboshimchalik shakllari va muvozanat buzilishi bilan birikmasi;
- kognitiv faoliyatning rivojlanmaganligi visual - samarali fikrlash, aqliy jarayonlarning harakatchanligi, atrofdagi voqea va hodisalarini muhim belgilarga ko'ra taqqoslashning muhimi mantiqiy fikrlashning etishmovchiligida namoyon bo'ladi.
- fikrlashning sekin sur'ati va aqliy jarayonlarning harakatsizligi o'quv jarayonida o'rganilgan harakat usulini yangi sharoitga o'tkazish imkoniyatining yo'qligini aniqlaydi;
- fikrlashning rivojlanmaganligi barcha aqliy faoliyat jarayonlari: idrok, xotira, diqqatga ta'sir qiladi.

Avvalo, chalg'itish va umumlashtirishning barcha funksiyalari aziyat chekadi, miyaning analitik-sintetik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan aqliy faoliyatning tarkibiy qismlari buziladi. Emotsional-irodaviy sohada bu murakkab his-tuyg'ular va xulq-atvorning o'zboshimchalik shakllari rivojlanmaganligida namoyon bo'ladi.

Matematikani o'qitish amaliy xarakterga ega va mehnat ta'limi, rasm, tabiatshunoslik, geografiya, tarix, jismoniy tarbiya darslari bilan o'zaro bog'liq bo'lishiga qaramay, aqlan zaif maktab o'quvchilari mavjud nazariy tushunchalar majmuasini o'zlashtirishlari shart.

Avvalom bor raqam tushunchasini o'zlashtirish, agar o'quvchida aqliy operatsiyalarning rivojlanish darajasi (tahlil, sintez, abstraktsiya, umumlashtirish, taqqoslash, tasniflash) bo'lsa. Aqliy faoliyatning o'ziga xosligi, tafakkurning genetik jihatdan keyinchalik og'zaki-mantiqiy shaklidagi kamchiliklari aqlan zaif o'quvchilarda mavhum matematik tushunchalar va shakllarni tasavvur qilish jarayonida muqarrar ravishda qiyinchiliklar paydo bo'lishiga olib keladi. Shu bilan birga, olimlar (М.Н.Перова, Л.Б.Баряева, В.В.Экк) matematikaning o'quv predmeti sifatida bilish qobiliyatini rivojlantirish, aqli zaif o'quvchilarning intellekti va shaxsini tuzatish uchun zarur shart-sharoitlarni o'z ichiga olganligini isbotladilar.

Aqli zaif o'quvchilarda fikrlashni tuzatishning eng muhim tomoni nafaqat induktiv, balki deduktiv xulosalarni takomillashtirish, ya'ni bir hil hodisalarni kelib chiqish sabablarini aniqlash ular uchun allaqachon ma'lum bo'lgan bir xil tartibdagi hodisalarni yangi hodisalarni tushuntirish uchun ushbu umumlashmalardan foydalanishgan [6].

Intellektual nuqsonli bolalarni o'qitish jarayoni va xususan boshlang'ich matematik tushunchalari shakllantirish-pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish sanaladi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish masalasi tadqiqotchilar [1, 74b] Баряева Л.Б. Bolalarning boshlang'ich matematik tushunchalarini shakllantirishda individual va differentsial yondashuv zarurati ularning psixofizik rivojlanishidagi buzilishlarni urganib chiqdilar va aqli zaif bolalarni bilim olish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni o'rganganlar. Aqli zaif o'quvchilarga matematikani o'rgatishda, zaruriy bilimlarni o'zlashtirish qat'iy yodlatish va uqitish xarakterida bo'lmasligi kerakligini yodda tutish kerak. O'quvchilar tomonidan olingan bilimlar ongli bo'lishi kerak. Ko'rgazma asosidan, mavjud bo'lgan matematik tushunchalarni shakllantirishga o'tish, ularni umumlashtirishga olib borish va shu asosda amaliy ishlarni bajarish kerak. Bularning barchasi o'quvchilardan o'z faoliyati to'g'risida ko'proq xabardorlikni talab qiladi, ularning harakatlari umumlashtirilgan xarakterga ega bo'ladi, bu albatta aqlan zaif maktab o'quvchilarining fikrlash nuqsonlarini tuzatish uchun juda muhimdir. Aqlan zaif o'quvchilarga matematikani o'qitishda ko'pincha bilishning induktiv yo'li qo'llaniladi. Ushbu ta'lim turi ko'proq aqlan zaif o'quvchilarning fikrlash rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga qaratilgan. Shuning uchun ko'plab matematik tushunchalar, geometrik shakllarning xossalari, matematik amallar, munosabatlarning xususiyatlari empirik ravishda urganiladi. Raqam, arifmetik amallar, figuralarning xususiyatlarini urganishda, shakllar va chizmalar modellaridan foydalanishda, ob'ektlar agregatlari bilan aniq operatsiyalarga, vazifalarning mazmunini yozib olish uchun qisqa shaklga murojaat qilinadi. Bular jumladan diagramma, rasm va boshqalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Баряева Л.Б. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников (с проблемами в развитии): Учебно-методическое пособие. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена; Изд-во «СОЮЗ», 2002. — 479 с.
2. Каирова Л.А. Коррекционно-развивающие технологии в обучении математике: учебное пособие. Барнаул: АлтГПУ, 2016. - 91 с
3. Кузьмина-Сыромятникова Н.В. Методика арифметики во вспомогательной школе. Изд. 2-е, - М., 1949.
4. Назарова Н.М. Специальная педагогика: в 3 т.: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. под ред. Н.М. Назаровой. Т.
5. Педагогические системы специального образования. Н.М. Назарова, Л.И. Аксенова, Л.В. Андреева и др. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 400 с.
6. Перова М.Н. Методика преподавания математики в специальной (коррекционной) школе VIII вида. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 481 с.
7. Перова М.Н. Методика преподавания математики во вспомогательной школе. М.Н. Перова-М., Просвещение, 1989-480 с.
8. Эк В.В. Обучение математике учащихся младших классов специальных (коррекционных) образовательных. Учреждений VIII вида: пособие для учителя. В.В. Эк. - 2-е изд., перераб. - М.: Просвещение, 2005. - 221 с.